

811.161.1:929 Маројевић. Р.
811.161.1'362:811.163.41
811.16(497.11)
<https://doi.org/10.18485/sj.2018.23.1.3>

КСЕНИЈА Ј. КОНЧАРЕВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 04. 01. 2018.
Прихваћен: 29. 01. 2018.

ДОПРИНОС ПРОФЕСОРА РАДМИЛА МАРОЈЕВИЋА
КОНФРОНТАЦИОНИМ И ТИПОЛОШКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА
РУСКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА

У раду се приказује и критички валоризује делатност професора Радмила Маројевића на утемељењу наше лингвистичке русистике, у првом реду конфронтационе анализе руског и српског језика, његови најважнији резултати и истраживачка проблематика која је била предмет његових преокупација, и сагледава се његов удео у историји наше и словенске лингвистичке мисли.

Кључне речи: лингвистичка русистика, конфронтациона и типолошка анализа руског и српског језика, историја српске славистике, Радмило Маројевић.

У научној методологији лингвистичке славистике значајно место припада и историјским истраживањима, којима је сврха изналажење законитости развоја научних парадигми и њихових теоријских основа, а тиме и боље разумевање и унапређивање њиховог садашњег стања. Са историјског аспекта проучава се социокултурна условљеност проучавања словенских језика на синхронијском и дијахронијском, монолингвалном и конфронтационом плану, затим мењање циљева и задатака, метода и поступака истраживања кроз историју, историјат појаве монографских и публикација у часописима и зборницима, прати се појава нових методолошких праваца (концептуалних система) и трендова. Посебно интересовање методологија истраживања сло-

* kkoncar@mts.rs

венских језика показује за властити историјат, односно за лонгитудинално праћење теорије системско-структуралног, функционалног, конфронтационог и типолошког испитивања појава и елеманата словенских језика, за приказивање делатности најеминентнијих представника научне мисли на овом подручју, за реконструисање доминантних метода и приступа истраживањима у појединим епохама (исп.: Ђорђић 1957; Дамљановић 2000; Дамљановић, Кончаревић 2010; Кончаревић 2000; Кончаревић 2017; Маројевић 1986; Маројевић 1987; Пипер 1997; Пипер 1998; Пипер 2010; Пипер 2017). Овај рад има за циљ да прикаже делатност корифеја наше лингвистичке русистике, у првом реду конфронтационе анализе руског и српског језика, професора Радмила Маројевића, његове најважније резултате и истраживачку проблематику која је била предмет његових преокупација, да сагледа његов удео у историји наше и словенске лингвистичке мисли.

Као теоријска подлога за концептуално заснивање конфронтационе анализе руског и српског језика проф. Радмилу Маројевићу послужио је диференцијални метод који је разрадио и у својим уџбеницима: *Примери књижевног језика руског*, *Примери књижевног језика пољског*, *Граматика руског језика* и *Граматика пољског језика* доследно реализовао професор Радован Кошутић (1866–1949), а чија је најбитнија одлика инсистирање на систематском и поступном поређењу појава и елемената руског и српског као блискосродних језика који у процесу усвајања интерферентно делују један на други на фонетско-фонолошком, лексичко-семантичком, граматичком и лингвокултуролошком плану (детаљније исп. Кончаревић 2010). Радован Кошутић заузео је значајно место у историји наше русистике и као утемељивач руско-српске лексикографије, зачетник лингвокултурологије и наставе културе, бриљантни аналитичар и коментатор књижевних текстова – а све је то послужило професору Радмилу Маројевићу као основ за утемељење модерне конфронтационе анализе руског и српског језика у њеној фундаменталној и апликативној димензији. Отуда не треба да нас чуди чињеница да је први број *Славистичког зборника* у издању Савеза славистичких друштава Србије (1986) Радмилу Маројевић као главни уредник посветио управо Радовану Кошутићу, истичући у *Предговору* (стр. 7) да „Кошутићу у спомен, новим научним хоризонтима у сусрет, *Славистички зборник* чини свој први корак”.

У овом зборнику професор Маројевић је објавио изузетно информативну студију, снабдевену богатом библиографском апаратуром, о лингвистичкој русистици у Југославији, њеном развоју, досадашњим резултатима и правцима истраживања, као и актуелним задацима који стоје пред њом (Маројевић 1986). Био је то пионирски преглед историјата, савременог стања и перспектива наше лингвистичке русистике у следећим сегментима: информатика и библиографска истраживања, лексикографија, утврђивање методолошких основа конфронтационе анализе, конфронтациона фонетика, конфронтациона анализа граматичког система, конфронтациона дериватологија, конфронтаци-

она стилистика, лексикологија, фразеологија, утицаји руског језика на српски, преношење властитих имена на српски језик, наука о превођењу, лингвометодика, лингвокултурологија. Нема ниједне међу побројаним областима којима професор Маројевић није дао, ако не у моменту писања чланка а оно свакако у даљем вишедеценијском бављењу русистиком, пресудан допринос. Не сматрамо преувеличавањем тврдњу да је појава Радмила Маројевића у нашој русистици означила исти онакав преокрет као и својевремена појава Радована Кошутића. Нажалост, обојици су признања од колега стигла касно – што због овдашњег менталитета, што због огромног квалитативног и квантитативног одскакања њиховог опуса у односу на савременике. Време новог откривања Радмила Маројевића као русисте и слависте тек предстоји, и ово је скроман допринос томе прегнућу.

За разумевање научног опуса професора Маројевића битно је сагледати и време у коме он отпочиње своју делатност. Наиме, почевши од друге половине седамдесетих година, у српској русистици долази до знатних промена, које су посебно видљиве у радовима тадашњих лингвиста млађе генерације. Уочљиво се повећава број радова конфронтативне природе и све је шири круг питања која се у њима разматрају, а све су разноврснији и облици тих радова (докторске дисертације, магистарски радови и други монографски радови, научни чланци као и зборници чланака и реферата). Квантитативни пораст конфронтационих истраживања, који је готово неизбежно био праћен неједнаким методолошким квалитетом тих радова, изнедрио је током 80-их година и више добро утемељених руско-српских лингвистичких поређења (поред Р. Маројевића, истаћи ћемо допринос Ј. Матијашевић, Д. Мирић, П. Пипера, М. Радић-Дугоњић, М. Релјић, Б. Станковића, Б. Терзића, Б. Тошовића). Успон конфронтативних истраживања у српској русистици несумњиво је био подстакнут укупним развојем лингвистичке славистике и појединих њених грана, као и опште лингвистике и теорије конфронтационе анализе. Том периоду припада и објављивање прве граматике руског језика са конфронтационом усмереношћу: била је то *Грамматика руского језика* Р. Маројевића (1984), за којом следи, са распоном од четири године, *Руска грамматика у поређењу са српскохрватском* Бранка Тошовића (1988).

Готово да нема области лингвистичке русистике у којој професор Маројевић није оставио значајног трага. За проучавање староруског језика незаобилазне су монографије¹, студије и расправе² овог врсног дијахрони-

¹ *Посесивне категорије у у руском језику (у своме историјском развоју и данас)*. Београд: Филолошки факултет, 1983; *Посесивне изведенице у староруском језику: Антропонимски систем. Топонимија. „Слово о полку Игореве“*. Београд: Филолошки факултет, 1985.

² Наводимо само неке од научних чланака Р. Маројевића везаних за проучавање староруског језика: *Историческое словообразование и хронология фонологических изменений*. – Филологические науки, 5 (1985), стр. 38–42; *Посесивне категорије у „Слову о полку Игореве“*. – Јуж-

чара, који је историјским коментарима обогаћивао и монографске прегледе савремене руске граматике у поређењу са српском (1984, 2001), о којима ће касније бити више речи.

На методолошком плану најпре ћемо истаћи да је професор Маројевић разрадио типолошки метод напоредног проучавања руског и српског језика из дијахронијске и синхронијске перспективе³. Између осталог, проф. Маројевић у антологијском чланку из 1986. (в. нап. 3) утврдио је да руски и српски као словенски, блискосродни језици, имају много сличности, заснованих на њиховом прасловенском пореклу, али се битно типолошки и разликују (фонолошки, граматички, лексички, стилистички и лингвокултуролошки план), што је несумњив доказ, и, уједно, резултат њиховог индивидуалног историјског развоја. На фонолошком нивоу руски и српски језик из историјске перспективе, како уочава проф. Маројевић, имају заједничка типолошка обележја: 1. Губљење назалних вокала; 2. Губљење полугласника предњег и задњег реда; престало је и прасловенско разликовање вокала по квантитету /o/, /e/ као увек кратки, /a/, /и/, /у/ као увек дуги; 3. Упрошћен је вокалски систем, изгубљена фонема /ѣ/; изгубљено фонолошко разликовање између /и/ и /ы/. Типолошке разлике између руског и српског језика на фонолошком плану резултат су: 1. умекшавања полумеких сугласника (у руском језику је формирана опозиција меки – тврди сугласник као дистинктивно фонолошко обележје); 2. преображаја тонског у експираторни акценат, што је у руском језику довело до редукције вокала и до појаве неутрализације извесних фонолошких опозиција у неакцентованом положају. У српском језику нема парних тврдих и мекких сугласника, задржао се тонски акценат, чува се вокално /р/, различито је вокализовање полугласника у јаком положају, остварен је прелазак /л/ у /о/, нема преласка /е/

нословенски филолог, 41 (1985), стр. 91–123; *Прилози творбено-семантичкој реконструкцији староруских топонима*. – Ономатолошки прилози, 6 (1985), стр. 1–58; *Методолошка питања творбено-семантичке реконструкције средњовековних топонима (на примеру староруских назива градова)* // Зборник Шесте југословенске ономастичке конференције / Уред. П. Ивић, Београд, Српска академија наука и уметности, 1987, стр. 135–139; *О реконструкцији прасловенског система посесивних категорија и посесивних изведеница*. – Јужнословенски филолог, 1987, XLIII, стр. 17–40; *О етимолошкој обради староруских топонима*. – Ономатолошки прилози, 1987, VIII, 1–24; *О једном тумачењу староруских назива градова*. – *Onomastica Jugoslavica*, 12 (1987), стр. 227–239; *Категория посесивности как критерий подлинности «Слова о полку Игореве»*. – Филологические науки, 1990, 3, стр. 110–115; *Семантичка двопланост посесивних изведеница типа Иванъкова у староруском језику: (уз тумачења граматике и семантике облика у руској историјској лингвистици)*. – Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, 37 (1994), стр. 339–346; *Этюды по грамматике древнерусского языка. I. (К прочтению Свинцовой грамоты)*. – Вопросы языкознания, 3 (1996), стр. 17–22; *Методологические вопросы реконструкции древнеславянских топонимов: деривационно-семантический и деривационно-фонетический аспекты*. – Вопросы языкознания, 3 (1997), стр. 76–88; *Этюды по грамматике древнерусского языка. II. (Посесивы типа Творимиричь)*. – Вопросы языкознания, 2 (1998), стр. 51–59, и др.

³ *Типолошко диференцирање руског и српскохрватског језика (из дијахронијске и синхронијске перспективе)*. – Јужнословенски филолог, XLII, 1986, стр. 21–41.

у /о/ као у руском језику, као ни фонолошке диференцијације парних тврдих – меких испред /о/. На морфолошком нивоу разлике настале у историјском процесу развоја присутне су у категорији рода, броја, падежа, категорије аниматности (биће / предмет), придевског вида, времена, као и у систему врста речи. У области лексике диференцирање се евидентира код глагола кретања, премештања или налажења предмета у простору, што је типично за руски, а потпуно изостаје у српском језику, и сл. Деривациони и синтаксички план, по мишљењу Р. Маројевића, није довољно испитан, а и лингвокултуролошком аспекту тек предстоји типолошко истраживање.

У синхронијској лингвистици истаћи ћемо, најпре, Маројевићево бављење утврђивањем методолошких основа конфронтационе анализе и терминологијом конфронтационих истраживања⁴. Разграничење конфронтационе и контрастивне анализе на основу тога да ли су предмет истраживања изразите разлике и супротности, или међујезичке сличности, професору Маројевићу није се чинило методолошки довољно аргументованим и ваљаним. Најпре, он уочава да је „методолошки неоправдано унапред полазити од тога да је нека појава у два језика истоветна или потпуно различита: даља и дубља истраживања показују често само да таква појава није била ваљано испитана”. Осим тога, „сличности и контрасти у језицима који су предмет упоређивања у оквирима контрастивне анализе дијалектички су узајамно повезани, а та анализа треба да послужи оптималном усвајању установљених сличности и разлика у процесу учења језика” (стр. 28–29). Сугестија Р. Маројевића је да се на подручју примењене лингвистике и методике наставе страних језика користи термин *контрастивна анализа*, пошто се у настави превасходно указује на битне формалне и семантичке разлике између матерњег и страног језика, док у фундаменталној лингвистици предност треба дати термину *конфронтациона анализа*, јер је њен предмет проучавања укупност истоветности, сличности и разлика између језика који се пореде. Конфронтационом лингвистиком проф. Маројевић назива, дакле, дисциплину која се бави паралелним испитивањем и упоређивањем двају (или неколико) језика на синхронијској равни. Циљ таквог испитивања јесте утврђивање истоветности, сличности и разлика у језичким структурама и на појединим њиховим нивоима, њихова класификација, систематизација и спознаја оптималних путева за превазилажење разлика између матерњег и страног језика (спречавање интерференције) и коришћење постојећих истоветности у циљу ефикаснијег практичног овладавања страним језиком. Поређење језичких система врши се на фонетско-фонолошком, граматичком (морфолошком и синтаксичком)⁵ и лексичко-семантичком нивоу,

⁴ *Конфронтациона (контрастивна) лингвистика и теорија превођења као научне дисциплине*. – Зборник МС за филологију и лингвистику, 1987, XXX, 2, стр. 27–32.

⁵ О конфронтационим истраживањима морфологије и синтаксе руског и српског језика в. нпр. *Неопределенно-личные предложения в русском языке и их сербские эквиваленты: (о со-*

мада се она, како показују радови професора Маројевића, може проширити и на ниво текста и дискурса (макролингвистичка анализа), као и на подручје лингвокултурологије. Новина коју Маројевић уводи у конфронтационо проучавање руског и српског језика у његовој фундаменталној и апликативној димензији јесте повезивање са функционалним приступом језичком феномену, разрађеним у оквиру лингвистичког правца конституисаног управо крајем 70-их и током 80-их – функционалне граматике, односно граматике функционално-семантичких поља.

Радмило Маројевић је у низу радова дао фундаментални допринос конфронтационим истраживањима руског и српског језика на граматичком (исп. Пипер 1996, Пипер 2004) и лексичко-семантичком плану, о чему сведоче бројне студије у домаћим и страним часописима и зборницима (њихов библиографски преглед в. у: Пипер 1984; Пипер 1990; Кончаревић–Трнавац 2004; Вићентић–Пипер 2006, као и у персоналним библиографијама Радмила Маројевића). У доста својих радова професор Маројевић разрадио је и апликативни аспект примене резултата добијених фундаменталном анализом, пре свега на плану теорије и технике превођења⁶ (најбољи увид у методологију и резултате оваквих истраживања пружа књига *Лингвистика и поетика превођења (међусловенски превод)* из 1989. године.

отношени сопоставителној лингвистики и теорији превода // Вопросы языкознания. № 2 (1993), стр. 96–106; *К типологији руског и српског језика* // Советское славяноведение. № 4 (1995), стр. 63–76; *Прилози методологији лингвистичких истраживања 1–2* // Контрастивна језичка истраживања: V. Нови Сад: Филозофски факултет, Друштво за примењену лингвистику Војводине, 1996, стр. 81–87; *Интердепендација граматике и лексикологије у српском и руском језику* // Научни састанак слависта у Вукове дане, 26, 2 (1997), стр. 91–99; *Компаративно-историјски приступ класификацији врста речи у српском и руском језику* // Научни састанак слависта у Вукове дане, 27, 2 (1998), стр. 39–48.

⁶*Грамматички проблеми превођења* // Превођење и настава страних језика. – Београд: Удружење научних и стручних преводилаца Србије, Друштво за примењену лингвистику Србије, 1986, стр. 27–33; *Поетика наслова и избор преводног еквивалента: (роман „Подросток“ Ф.М. Достоевског)* // Мостови, 17, 1 (65) (1986), стр. 42–49; *Између Вука и Пушкина: Востоковљеви препев српских народних песама* // Мостови, 72 (1987), стр. 409–419; *Лингвистика превођења књижевног текста: „Живи и памти“ Валентина Распутина у српскохрватском преводу* // Мостови, 19, 3 (75) (1988), стр. 228–236; *О превођењу друштвено-политичке лексике са српскохрватског језика на руски* // Prevodilac, 8, 1 (1989), стр. 31–39; *Вишезначност поетског текста и проблеми његовог превођења: („Двенадцать“ А. Блока)* // Јужнословенски филолог, 45 (1990), стр. 53–62; *Руски речници: двојезични речници српског језика* // Задужбина, 3, 9 (1991), стр. 3; *Први руски прееви Хасаназинице: (песничка полемика Востокова и Пушкина)* // Анали Филолошког факултета, 19 (1992), стр. 257–264; *Руски прееви лирике Десанке Максимовић: (метрика и ритмика, семантика и поетика)* // Анали Филолошког факултета, 20 (2000), стр. 233–240; *Између Вука и Пушкина – Востоковљеви прееви српских народних песама* // Преводна књижевност, Београд: Удружење књижевних преводилаца Србије, 2001, стр. 324–334; *Фразеолошки русизми у Горском вијенцу. I: (израз „Милошем живиш“ у 892. стиху)* // Зборник Матице српске за књижевност и језик, 53, 1/3 (2005), стр. 337–347; *Фразеолошки русизми у Горском вијенцу. II: (израз „на главу погубише“ у 2688. стиху)* // Зборник Матице српске за књижевност и језик, 53, 1/3 (2005), стр. 349–359.

Најпотпуније је резултате својих истраживања професор Маројевић обликовао у књигама које представљају оригиналну научну синтезу – *Грамматика руског језика* (1984) и *Русская грамматика. Сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями* (2001).

Грамматика руског језика Радмила Маројевића била је припремљена за штампу крајем 1983. године, а изашла је почетком 1984 у издању београдског Завода за уџбенике и наставна средства. У то време појавила се потреба за модернијом концепцијом граматичког приручника за стране језике. То је време када М. Папић пише *Граматику француског језика*, а З. Жилетић и Ј. Ђукановић *Граматику немачког језика*.⁷ *Грамматика руског језика* Р. Маројевића намењена је ученицима средњих школа и студентима. Аутор у Предговору истиче да је *Грамматика* рађена као приручник за учење и наставу руског језика у српској говорној средини. Намењена је ученицима средњих школа, али и студентима виших школа и факултета. У *Предговору* се наводи да је граматички материјал класификован и дефинисан „prema morfološko-sintaksičkim kategorijama, omogućava usvajanje gramatičkog sistema polazeći od oblika i sintaksičkih jedinica prema značenju”, док је излагање и упућивање конципирано тако да се граматички систем руског језика може усвајати „od pojmovno-semantičkih kategorija prema gramatičkim sredstvima za njihovo izražavanje”. Поред тога што се материјал у овој граматици износи по морфосинтаксичком принципу, без стриктне поделе на морфологију и синтаксу, аутор ју је конципирао као функционалну, не следећи само традиционални формално-граматички приступ, већ се ослања и на осветљавање формалне граматике са функционално-семантичког аспекта, који полази од категоријалних значења долазећи до језичких средстава за њихово изражавање. Граматичке појаве објашњене су кроз њихову примену у оквиру реченице, у циљу илустровања њихове синтаксичке функције и значења. У наведеним примерима заступљен је основни лексички фонд, са мањим одступањима (нпр. лексема *лишай* не припада основном фонду, али пошто она у истом облику и значењу постоји и у српском језику, претпостављамо да је у овој граматици присутна због акценатског типа).

На макроплану, излагање граматичког материјала подељено је на поглавља, док параграф на микроплану представља најмању целину. *Грамматика* садржи два већа поглавља: *Фонолошки систем руског језика у поређењу са српским* (с. 11–30), који обухвата параграфе 3–43; *Грамматички систем руског језика у поређењу са српским* (с. 31–343) обухвата параграфе 44–563. Подела на одељке организована је на следећи начин: *Предговор* (стр. 3–4), *Садржај* (5–7), *Именице* (31–75), *Придеви* (75–91), *Кратки придеви* (91–104), *Прилози*

⁷ Marko Papić, *Gramatika francuskog jezika*, Beograd, 1984; Jovan Đukanović, Zoran Žiletić, *Gramatika nemačkog jezika*, Beograd, 1983.

(104–107), *Предикативи* (107–112), *Степени поређења* (112–124), *Бројеви* (124–144), *Заменичке речи* (144–167), *Глаголи* (167–217), *Глаголски придеви (партиципи)* (217–226), *Глаголски прилози* (226–230), а затим следи део који се односи на синтаксу: *Чланови реченице* (230–291), *Проста реченица* (291–318), *Сложена реченица* (318–336). *Граматика* има 343 странице, а цео садржај је подељен на 563 параграфа. Метод селективног презентовања језичких чињеница примењен је у складу с њиховом фреквентношћу и значајем за учење језика. У *Граматичи* је доследно примењен конфронтативни (контрастивни) приступ језичким чињеницама. Ситнијим слогом су дати најнужнији компаративно-историјски коментари, ради бољег разумевања природе разлика између руског и српског језика, мада су они више намењени наставницима и студентима него ученицима. У теоријском погледу аутор је, по сопственим речима, тежио да одрази савремено стање науке о руском језику (као извори наведени су, између осталих, *Русская грамматика*, т. I–II, Москва, АН СССР, 1980, и *Русская грамматика*, т. I–II, Чехословачке академије наука из 1979).⁸ Називи граматичких појмова наводе се на српском и руском језику. При објашњењу појединих облика апаратом оријентације упућује се на одговарајући параграф у *Граматичи*. Сви руски примери су акцентовани.

Поређење руског и српског језика у Маројевићевим граматикама одликује се низом специфичности, које су на нивоу методолошких и методичких стандарда у доба њихове појаве, који су и данас актуелни. У једном нашем раду насталом убрзо након појаве *Граматике руског језика* из 1984. уочили смо и детаљно образложили основна начела конфронтационог постављања руског и матерњег језика ученика у овоме делу: 1) упоредљивост (пореде се појаве и елементи на приближно једнаком ступњу научне истражености, примењују се идентични методи за изучавање елемената и појава у оба језика); 2) системност (не пореде се изоловане јединице, него шире парадигматске групације: језички нивои, лексичко-семантичке групе, функционално-семантичка поља, синонимски редови итд.); 3) принцип термилошке адекватности (усаглашеност употребе термина за означавање појава и елемената у оба контрастирана језика)⁹; 4) принцип обостраног (двосмерног) поређења (од страног ка матерњем, који је доминантан, али и од матерњег ка страном језику); 5) принцип вођења рачуна о функционалним стиливима (пореде са чињенице језика само у оквирима истог стила, нпр. научног, информативно-публицистичког, званично-пословног); 6) принцип доминантно синхронијске анализе (пореди се углавном савремено стање језика, а дијахронијске чињенице се узимају у

⁸ Н. Ю. Шведова (ред.), *Русская грамматика*, 1–2, ИРЯ АН СССР, Москва, 1980; Barnetová, V., Věličová H. et al. *Русская грамматика*, 1–2, Academia, Praha, 1979.

⁹ *Граматика руског језика* Радмила Маројевића користи модеран појмовно-термилошки апарат, а у вези с тим уочићемо да је то први граматички преглед ове врсте у српској и хрватској говорној средини која користи термине попут *фонема*, *нулта морфема*, *нулта деклинација*.

обзир када су ирелевантне за формирање лингвистичке компетенције¹⁰); 7) принцип једноставности и приступачности (контрастивни опис разумљив је и прилагођен спознајним могућностима ученика, односно студената); 8) принцип минимизације (пореде се само оне појаве које улазе у фонетски, лексички, граматички, ортографски и лингвокултуролошки минимум за конкретну етапу учења); 9) принцип узимања у обзир територијалних дијалеката матерњег језика, нарочито на фонетско-фонолошком плану (нпр. ученицима се при усвајању фонеме [ш'ш':] скреће пажња на постојање аналогне црте у црногорским говорима, појава десоноризације звучних сугласника на крају речи среће се и у кајкавском дијалекту хрватског језика, компаративни суфикс *-ee* присутан је у косовско-ресавском дијалекту: *добрéји, новéји*, акценат многих руских речи подударе се са дијалекатском акцентуацијом у нашим говорима: *помóгнете, удáрити, имáла, обра́доваћу се, каквá* итд.) и 10) принцип узимања у обзир фасилитације и међујезичке интерференције као фактора олакшавања или отежавања усвајања страног језика (исп. Кончаревић 1989).

Поређењем са претходним граматичким приручницима других аутора са српског и хрватског језичког подручја, Ружица Радојчић утврдила је у својој докторској дисертацији да ова *Граматика* доноси неке новине, пре свега када је реч о: а) класификацији именица – аутор их издваја и према месту акцента (на основи или на наставку); б) класификацији зависнослужених реченица – аутор се држао принципа по коме се, према његовом мишљењу, на бољи начин повезују чланови реченице, узимајући у обзир оне реченичне чланове који се развијају у зависну реченицу (нпр. објекатске реченице, адвербијалне реченице и сл). Ова *Граматика* уводи адвербијал друштва, а у оквиру просте, обрађене су и посесивне реченице. Вредност Маројевићеве *Граматике* састоји се у њеној применљивости, у приступачно презентованом садржају, а посебно у томе што је реч о првој контрастивној функционалној граматичкој руског језика у српској говорној средини (подробну анализу овога дела в. у: Радојчић 2016: 265–290).

На самом почетку XXI века из штампе је изашла Маројевићева *Русская грамматика. Сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями*¹¹. *Русская грамматика* намењена је првен-

¹⁰ Дијахронијска објашњења, која се увек наводе после констатовања стања у синхронијској равни, визуелно су одељена од главног текста и штампана ситнијим слогом, што омогућава прегледност и олакшава служење књигом. Историјски коментари намењени су наставницима и студентима. Има их око 60, и то у првом делу (*Морфологија*). У овим коментарима није прецизно заступљено временско фиксирање у вези са настајањем и губљењем неке језичке појаве, тако да ученици не могу увек уочити историјски узрочно-последични след у развоју и мењању различитих језичких појава.

¹¹ Мароевич, Р. *Русская грамматика: Сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями*, т.1, 2. Международный университет бизнеса и управления – Сербский фонд славянской письменности и культуры, Москва–Белград, 2001.

твено корисницима у високошколским установама – руским студентима који изучавају српски језик, као и студентима руског језика у српској говорној средини. Поред тога што ова *Граматика* садржи више историјских коментара од претходне, приметне су још неке новине: а) врши се подела акцената на главне и побочне, што је илустровано примерима; б) издвајају се кратки придеви као посебна врста речи, поред предикатива; в) степени поређења су дати за све врсте речи које их имају; г) нове су и специфичности у класификацији заменица – *упитне* и *односне* се не раздвајају, већ се посматрају као две варијабле, док су *показне* и *определительные* приказане као једна врста заменица са даљом поделом, по којој, нпр. заменице *этот* и *тот* имају показно, *тот же* има идентификационо значење итд; д) издвојено се разматра заменица *ничто*; ђ) посебно је издвојен део Граматике у коме се говори о творби речи, мада су елементи творбе речи присутни и у другим деловима књиге; е) са творбеног аспекта, аутор раздваја прилоге од предлога, при чему су предлози мотивисани прилозима, у том смислу *спустя* може да буде и прилог; ж) уводи се термин *грамматическое подлежащее*, да би и српским студентима било јасније; з) разлике у употреби основних бројева у руском и српском језику, ново је навођење примера са предлогом *на* (*на десять процентов больше/меньше*); и) када је реч о прошлом времену, наводи се и пример за имперфекатско значење (Радојчић 2016: 291–293). *Русская грамматика...* поново је штампана 2015. у Бањој Луци (изд. Паневропски универзитет „Апеирон”).

Својеврсна научна синтеза јесте и лексикографско дело урађено под руководством професора Маројевића *Основни руско-српскохрватски речник (приручник за ученике, студенте и наставнике)* (коаутори М. Можјева, М. Маројевић)¹², које се појавило непосредно након *Граматике руског језика* (1985). У састав речника ушли су: увод на српском и на руском језику (5–6), упутство како се служити речником такође на српском и руском језику (7–11), списак скраћеница (13), глосар (15–271), списак најфреквентнијих скраћеница на руском језику и кратка граматика са прегледом руске фонетике и прегледом руске граматике (275–295). У уводу се даје информација коме је речник намењен, циљ, принцип и критеријум избора, као и тип лексике која је ушла у састав речника. Речник је намењен говорницима српскохрватског језика који почињу самостално или уз помоћ наставника да уче руски језик. Циљ речника је стицање способности разумевања написаног текста, говорне речи и развијање комуникативне компетенције код ученика. Дидактичка усмереност условила је избор лексикографских одредница и начин њихове обраде, што долази до изражаја у начину давања фонетских и граматичких података, док су као критеријум за избор речи узети фреквентност, актуелност појма,

¹² *Основни руско-српскохрватски речник: (приручник за ученике, студенте и наставнике)* / Р. Маројевић, М. Маројевић, В.О. Можјева. Москва: Руски језик, Београд: Просвета, 1985, 294 стр.

њена способност да улази у спојеве са другим речима, и могућност творбе других речи.

У речник је укључена лексика савременог руског језика потребна за комуницирање у „званичним и свакодневним ситуацијама”, како аутори истичу, као и за читање текстова средње тежине у новинама, часописима и из белетристике, разумевање радио и телевизијских емисија. Значења речи илуструју се примерима употребе речи на нивоу синтагме или реченице, који указују на карактеристично лексичко окружење или типичну граматичку конструкцију. У примерима се, где је то могуће, указује на неподударност у лексичкој спојивости руских речи и њихових српских еквивалената. Семантизација се врши и цртежима који објашњавају речи конкретног значења, као и фотографијама у боји које дају представу о природи, споменицима културе и природи земље чији се језик учи.

У речнику је примењен конфронтациони метод, који се заснива на систему поређења лексичких елемената у циљу избегавања узајамне интерференције. Речник садржи 5000 одредница.

Појаве међујезичке хомонимије, паронимије, полисемије, којима се професор Маројевић бавио у низу радова, аутори третирају системом упоређивања лексичких јединица, као у следећим примерима:

- а) Када руским речима које нису синоними одговара исти српски еквивалент:

председáтел||ь, -я м председник (уп. *президент*) – *президент*, -а м председник (републике или високе научне установе уп. *председáтель*)
яблок||о, -а мн -и, *яблок* с јабука (плод уп. *яблоня*) – *яблон*||я, -и мн -и, *яблонь* ж јабука (воћка уп. *яблоко*)

- б) Кад руским речима које имају исто значење, али различиту граматичку употребу или стилску вредност, одговара исти српски еквивалент:

имé||ть, -ю, -ешь, -ют несврш. *кого, что* 1. имати (често у инф. уп. *быть* 2 и *нет* 2) ~ть *большую библиотеку* имати велику библиотеку; *не ~ть детей* немати деце; *хорошо ~ть много друзей* лепо је имати много пријатеља, *нужно ~ть опыт* треба имати искуства.

быть 2. у *кого* имати (у личном обл. уп. *иметь* 1. и *нет* 2. у *меня есть эта книга* ја имам ову књигу, у *них были дети* имали су децу, у *них не было детей* нису имали децу, у *тебя будет время подумать* имаћеш времена да размислиш, у *нас не будет времени на это* нећемо имати времена за то, *есть билеты?* има ли карата?

нет 2. у предикат. функц. *кого, чего у кого* немам (немаш) кога шта или чега (уп. *быть* 2. и *иметь* 1.) у *меня нет этой книги* ја немам ту књигу; у *него нет свободного времени* он нема слободног времена; у *них нет детей* они немају деце.

- в) У случајевима кад се руска реч и њен еквивалент у српском језику не подударају у целом обиму свог значења:

гром, -а м грмљавина, гром (уп. *молния* 2) ~ *гремит* грми; *раздѣлся* ~ загрмело је. *мѡлни*||ја, -и ж 1 муња; *сверкнула* ~ја севнула је муња 2 гром (уп. *гром*) ~ја ударила в *дѣрево* гром је ударио у дрво.

зуб||а, -и, мн. *зубы*, *зуб*, -ѡм, ж усна (уп. *рот*); *вѣрхняя*, *нижняя* ~а горња, доња усна; *крѡситъ зубы* карминисати усне, карминисати се; *поцеловѣтъ в зубы* пољубити у уста. *рот*, *рта*, лок. *о ртѣ*, во *рту* м уста (уп. *зуба*); *положитъ конфѣту в* ~ ставити бомбону у уста; *горький вкус во рту* горак укус у устима; *дышатъ ртом* дисати на уста.

- г) Лексикографску обраду паронима илистроваћемо следећим примерима:

едѣный 1. јединствен (уп. *единственный*) – *единственный* једини (уп. *едѣный*)
простѡр пространство (уп. *прострѡнство*) – *прострѡнство* простор (уп. *простѡр*)

- д) Посебна пажња поклања се обради међујезичких хомонима (ознака уп. овде долази на крају одреднице):

пушк||а топ; *стрелятъ из* ~и пуцати из топа (уп. *ружьѣ*)
ружьѣ||ѣ пушка; *стрелятъ из* ~ја пуцати из пушке (уп. *пушка*)
ягод||а, -и ж јагодаст плод (јагода, малина, трешња, зрно грожда и сл.; уп. *фрукты*);
спѣлые ~и *клубники* зреле јагоде; *собирѣтъ в лесу* ~и брати у шуми јагоде, малине, боровнице и сл.; *варѣње из ягод* слатко од јагодастог воћа (уп. *земляника* и *клубника*)
клубник||а, -и нема мн. ж (баштенске) јагоде (уп. *земляника*); *вырѡцивать* ~у гајити јагоде; *варѣње из* ~и слатко од (баштенских) јагода (уп. *ягода*)
земляник||а, -и нема мн. ж шумске јагоде (уп. *клубника* и *ягода*)

Узимајући у обзир елементе речничке стуктуре и реализацију захтева школске лексикографије, Маја Павловић-Шајтинац у својој докторској дисертацији закључила је да овај речник испуњава све услове који су се пред школски речник у време његовог настајања могли постављати. Наиме, с обзиром на дидактичку усмереност све компоненте речничког чланка су подређене овој улози: дата је фонетска карактеристика, граматичке карактеристике омогућавају потпуну репродукцију промена код променљивих речи, особита пажња се поклања диференцијацији и граматичких категорија код одредница два језика у контакту, на семантичком нивоу указује се на појаве синонимије, унутрашње и међујезичке хомонимије, антонимије, паремије и полисемије (анализу овог речника в. у: Павловић-Шајтинац 2016: 246–265). Сви ови елементи имају за циљ развијање комуникативне и лингвистичке компетенције корисника речника.

Професор Радмило Маројевић оставио је снажан траг у историји лингвистичке русистике као научник великог формата, широких интересовања и несвакидашње узорности у селекцији и обради грађе за своја истраживања. Својим капиталним, ауторитативним и незаобилазним делом доказао је да спада међу највеће словенске филологе данашњице.

ЛИТЕРАТУРА

- Вићентић, Пипер 2006:** Вићентић, Биљана и Предраг Пипер: *Библиографија српске лингвистичке русистике 1991–2000*. – Нови Сад: Матица српска, 2006.
- Дамљановић 2000:** Дамљановић, Дара: *Руски језик у Србији. Уџбеници до 1941. године*. Београд: Филозофски факултет, Београд, 2000.
- Дамљановић, Кончаревић 2010:** Дамљановић, Дара и Ксенија Кончаревић: *Настава и методика наставе руског језика у Србији у XIX и XX веку: Прилози за историју*. Београд: Чигоја, 2010.
- Ђорђевић 1957:** Ђорђевић, Петар: Преглед рада на словенској филологији у Југославији у послератном периоду (1945–1955) из области упоредне граматике словенских језика са прасловенским, старословеског језика са његовим рецензијама и источних и западних словенских језика. – *Beogradski međunarodni slavistički sastanak, uredio dr Kiril Taranovski*. – Beograd: Izdanje organizacionog odbora, 1957, str. 63–78.
- Кончаревић 1989:** Кончаревић, Ксенија: Лингвистичке и лингвометодичке основе концепције нових дидактичких граматика руског језика у нас // *Живи језици*. – Год. XXXI, бр. 1–4 (1989), стр. 85–92.
- Кончаревић 2000:** Кончаревић, Ксенија: Сто педесет година руског језика у Србији // *Славистика*. – Књ. 4 (2000), стр. 315–319.
- Кончаревић 2010:** Кончаревић, Ксенија: Рецепција дела Радована Кошутића у послератној русистичкој лингводидактици код Срба : о шездесетогодишњици смрти // *Славистика*. – Књ. 14 (2010), стр. 323–335.
- Кончаревић 2017:** Кончаревић, Ксенија: Јубилеј наше прве катедре за проучавање стране филологије: сто четрдесет година београдске славистике // К. Кончаревић (уред.), *Универзитетска славистика: традиције, савремено стање, перспективе*. Међународни научни зборник поводом 140 година Катедре за славистику Београдског универзитета = *Университетская славистика: традиции, современное состояние, перспективы*. Международный сборник научных статей, посвященный 140-летию Кафедры славистики Белградского университета, Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета, 2017, 11–24.
- Кончаревић, Трнавац 2004:** Кончаревић, Ксенија и Радослава Трнавац: *Библиографија југословенске лингвистичке русистике (1985–1991)*. – Нови Сад: Матица српска, 2004.

- Кончаревич 2008:** Кончаревич, Ксения: Сопоставительные лингводидактические исследования в сербской русистике : итоги и перспективы // *Изучение славянских языков, литератур и культур как инославянских и иностранных : сборник докладов : VII Международный симпозиум МАПРЯЛ (Белград, 3–5 июня 2008)*. – Белград : Славистическое общество Сербии 2008, стр. 196–202.
- Кончаревич, Дамлянович 2010:** Кончаревич, Ксения и Дара Дамлянович: Русский язык в Сербии : традиции и современность // *Русский язык в школе*. – Бр. 11 (2010), стр. 72–77.
- Маројевић 1986:** Маројевић, Радмило: Радован Кошутић и развој југословенске лингвистичке русистике. У књ.: *Славистички зборник. Књига I: Радован Кошутић и развој југословенске славистике*. – Београд: Савез славистичких друштава СР Србије, 1986, 31–46.
- Маројевић 1987:** Маројевић, Радмило: Лингвистичка русистика у Југославији: развој, правци истраживања, актуелни задаци // *Научни скуп Lingvistika i lingvističke aktivnosti u Jugoslaviji*, (Sarajevo, 29–31. marta 1985) / glavni urednik Asim Peco. – Sarajevo: ANUBiH, 1987. – Str. 213–217.
- Павловић-Шајтинац 2016:** Павловић-Шајтинац, Маја: *Лексикографија школских речника у српској и хрватској говорној и социокултурној средини*. Београд: Филолошки факултет, 2016. (докторска дисертација)
- Пипер 1984:** Пипер, Предраг: *Библиографија југословенске лингвистичке русистике: (1945–1975)*. – Нови Сад: Матица српска, 1984. – 247 стр.; 25 cm. – (Библиографије / Матица српска. Рукописно одељење)
- Пипер 1990:** Пипер, Предраг: *Библиографија југословенске лингвистичке русистике: (1976–1985)*. – Нови Сад: Матица српска, 1990.
- Пипер 1996:** Пипер, Предраг: Морфологија русског језика у југославској русистике // *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti* (Novi Sad), 7 (1986), 159–171.
- Пипер 1997:** Пипер, Предраг: Конфронтациона проучавања српског и других словенских језика: славистички научноистраживачки пројекти // *Славистика*. – 1 (1997), 123–125.
- Пипер 1998:** Пипер, Предраг: Српска лингвистичка славистика деведесетих година XX века // *Зборник Матице српске за славистику*. – 54/55 (1998), 9–44.

- Пипер 2004:** Пипер, Предраг: Србские грамматики русского языка и проект сопоставительного синтаксиса русского и сербского языков // *Международный симпозиум «Проекты по сопоставительному изучению русского и других языков» (Белград, 1–4, июня, 2004)* / ред. Боголюб Станкович. – Београд: Славистичко друштво Србије, 2004. – Стр. 155–162.
- Пипер 2010:** Пипер, Предраг: О конфронтативним проучавањима руског и српског језика. // *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати* / уредници Иван Клајн, Предраг Пипер. Београд: Српска академија наука и уметности, 2010. Стр. 241–261. (Српски језик у поређењу са другим језицима / САНУ, Одељење језика и књижевности ; књ. 1)
- Пипер 2017:** Пипер, Предраг: О српској лингвистичкој русистички друге половине XX века // К. Кончаревић (уред.), *Универзитетска славистика: традиције, савремено стање, перспективе*. Међународни научни зборник поводом 140 година Катедре за славистику Београдског универзитета = *Университетская славистика: традиции, современное состояние, перспективы*. Международный сборник научных статей, посвященный 140-летию кафедры славистики Белградского университета, Београд: Филолошки факултет Београдског универзитета, 2017, 341–360.
- Радојчић 2016:** Радојчић, Ружица: *Структурно-садржинске и функционалне карактеристике дидактичких граматика руског језика у инословенској (српској и хрватској) говорној средини*. Београд: Филолошки факултет, 2016. (докторска дисертација)

ВКЛАД ПРОФЕССОРА РАДМИЛО МАРОВЕЧИЧА
В СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЕ И ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
РУССКОГО И СЕРБСКОГО ЯЗЫКОВ

Резюме

В предлагаемой работе рассматривается деятельность профессора, доктора филологических наук Радмило Мароевича в обосновании сербской лингвистической русистики, в первую очередь сопоставительного и типологического анализа русского и сербского языков, с учетом его важнейших результатов и исследовательских проблем. Подчеркивается, что Радмило Мароевич, основываясь на концепции акад. Радована Кошутича, внес существенный вклад в такие дисциплины, как история, современное состояние и перспективы отечественной лингвистической русистики, в та-

ких областях, как: информатика и библиографические исследования, лексикография, обоснование методологических основ сопоставительного и типологического анализа, сопоставительная фонетика, сопоставительный анализ грамматических систем, сопоставительное словообразование, лексикология, фразеология, воздействие русского языка на сербский, переводоведение, лингвометодика, лингвокультурология

Ключевые слова: лингвистическая русистика, сопоставительный и типологический анализ русского и сербского языков, история сербской славистики, Радмило Мароевич.

Ксенија Ј. Кончаревић